

كورد و كيشمه كيشى نوخبهى دهسه لاتدار له روژه لاتى نيوه راست

08-06-2020

نووسه ره كان

زريان روژه لاتى

كورتە : ديمه نى 2020 ى سياسه تى نيوخويى 4 ولاتى روژه لاتى نيوه راست كه كوردستان له نيوياندا به شكراره، تى كيشمه كيشى نيوخوييه. ئىستا ئىدى مملانىكان ته نها له نيوان "نوخبهى په راويزخراو" ى كومه لگاي ئه و ولاتاندا نيه، به لكوو قوناخىكى ديكه يشى برپوه و "نوخبهى دهسه لاتدار" يش ئاژاوهى تيكه وتوو. تىگه يشتن له سرووشتى ئه و ناكوكيان، بو كورد و گروپه په راويزخراوه كانى ديكه ى ئه م ناوچه يه پرپايه خه. دواجاريش، ئه و كيشمه كيشه هه م دهوله تانى ناوچه كه لاوازترده كات، هه م ويئنه يه كى روونترى رووداوه سياسيه كانى ناوچه كه ش دهرده خات.

زىيان رۆژھەلتى |

دېمەنى 2020 ىيىسىيەتى نىئوخۇيى 4 ۇلتى رۆژھەلتى نىئوپرەست كە كوردستان لە نىئوپاندا بەشكراوہ، تڑى كىشمەكىشى نىئوخۇيىيە. ئىستا ئىدى مەملەنىكان تەنھا لە نىوان "نوخەي پەراوئىزخراو" ى كۆمەلگى ئەو ۇلتانەدا نىيە، بەلكوو قۇناخىكى دىكەيشى بىرپوہ و"نوخەي دەسەلتادار" ىش ئاژاوى تىكەوتووہ. تىگەيشتن لە سرووشتى ئەو ئاكۆكىيانە، بۇ كورد و گرووپە پەراوئىزخراوہكانى دىكەي ئەم ئاوپەيە پىپايەخە. دواجارىش، ئەو كىشمەكىشمە ھەم دەولتەتانى ئاوپەكە لاوازتردەكات، ھەم وئىنەيەكى روونتري رووداوہ سىياسىيەكانى ئاوپەكەش دەردەخات.

دېمەنى گىشتى؛ زنجىرەي تەنگزە و قەيرانەكان

ئەو چوار دەولتەتەي رۆژھەلتى نىئوپرەست كە يەكئىك لە خالە ھاوبەشەكانىيان پىرسى كوردە، بە دەست كۆمەلئىك پىرسى ئالۆزى دەركەيى وە دەنالئىن. دۇخى ئالەبارى سىياسەتى دەركەيى و نىئوخۇيى لەگەل شەقىردنى درزى ئاكۆكىيە نىئوخۇيىيەكانى نوخەي دەسەلتادار واپىكردووہ تا ئەو چوار دەولتەتەي رۆژھەلتى نىئوپرەست، بە گىشتى لە نىئوخۇ زىاتر روو لە سىياسەتى ئەمنى بىكەن و لە سىياسەتى دەروەش پەنا بۇ ھاوپەيىمانى و ركابەرىي چەكەمەنى بىيەن. ئىران بەردەوامە لەگەشەپىدانى تونانى موشەكى و ئەتۆمى خۇي و خەرىكى گەشەپىدانى ئالادەستى ھىزى ئاسىمەتريكى خۇيەتى لە ئاوپەكە. لە توركيا رۆلى وەزارەتى نىئوخۇ زۆر زىاتر بووہ و پىشەسازى چەكەمەنى ئەو ۇلتەش بە تايبەتى لە بوارى فرۆكەي بىفروكەواندا لەگەشەكردندايە. سەلجوق بايراكتار ھاوسەرى سومەيە كچە گەورەكەي ئەردۇغان، دواي خويىندن لە ئەنىستىتۆي تەكنەلۆزى ماساچۇست گەپايەوہ توركيا و كۆمپانىي بايكار ماكىناي دانا. ئەو بووہتە ئەندازبارى گەشەپىدانى تونانى ۇلتەكەي لەبەرھەمەنىانى فرۆكەي بىفروكەوان كە لە ماوہى لانىكەم بەك سالى رابروودا، لە رووداوہكانى شەرى دڑى پەكەكە، رۆژئاواي كوردستان و لىبىيا، كاريگەرىيەكى بەرچاوى داناوہ. عىراق و سورىيا، ھىشتا وەك ئىران و توركيا دەرفەتى بەھىزكردنەوہى سوپا و بايەخدانى زىاتريان بە چەكەمەنى پەيدا نەكردۇتەوہ.

پىكھاتەي دەسەلتات و سىستەمى نىئوخۇيى ئەم دەولتەتەنە رۆژبەرۆژ موخافزەكارتر و دەسەلتاتگەراتر دەبىت. لە توركيا كە دىموكراسىيەكى رىشەدارتري لەم ئاوپەيە ھەيە، مەيلى دەسەلتاتگەرايى خەرىكە زىاتر گەشەدەكات. شەپۇلىكى نەتەوہگەرايى- ئىسلامگەرايى كە لە كەسايەتى ئاكارتى- مەھەپەدا سىمبوليزە دەكرىت، جەلوى دەسەلتاتى بەدەستەوہيە و يەكئىك لە نىشانەكانى دەسەلتاتگەرابوونىشى ئەوہيە كە توركيا لەم سالتانەي دوايىدا كەوتووہتە رىزى 10 دەولتەتى يەكەمى جىھان كە زىاترين رۆژنامەشانى گىراوئان ھەيە. لاپردنى فەرمانبەرانى ئارازى و جىگۆركىيى نوخەي سەربازى لەجىيى خۇي بوەستى، سەروك شارەوانىيە ھەلئىزىرداوہكانىش بە بىبارى وەزارەتى نىئوخۇ لادەدرىن و تەنانەت بەمدوايىيە، سىن پەرلەمانتارىش حەسانەيان لاپرا و رەوانەي زىندان كران و بوەش ھەلئىزاردن خەرىكە بەشئىك لە واتاي خۇي لە دەستدەدات. گۆرىنى سىستەمى پەرلەمانى بۇ سەروكايەتى، دەرفەتئىكى زۆرى بۇ بەھىزبوونى دەسەلتاتگەرايى لە توركيا رەخساندووہ و ئۇپۇزىسۇنىش، گەلئىك رەخنەي لە رۆلى بىنەمالە و كەسانى نزيك لە سەروككۆمار لە سىياسەتى ۇلتادا گرتووہ. ھاوشانى ئەوہش، دۇخى ئابوورى بەھۆي كۆرۇناوہ رووى لە خراپىيەكى زىاتر كردووہ و ئەمەش كاريگەرى لەسەر ئاستى رەزامەندىي خەلك داناوہ. بەپىيى دوايىن راپرسىي دەزگاي مەترۇپۇل- metropol، رىژەي پۇپۇلارىتىي ئەردۇغان لە 57.2% ى 2 مانگ بەرلە ئىستا، بۇ 50.7% دابەزىوہ. ئەويش لە كاتىكدابە كە نەفەرى دواي ئەو، وانا مەنسور يواش سەروكى شارەوانى ئەنكەرە، بە 49.6% ى، 1 خال جىاوازي لەگەلدا ھەيە!

ئىران لەماوہى كەمتر لە دووسالدا، زىاتر لە 10 فەرماندەي گىنگى سوپاي پاسدارانى گۆرپوہ. دووكەس كە، لە كاندىدە گىنگەكانى ھەلئىزاردنى 2017 ى سەروكايەتى كۆمار بوون و نەپانبردووہ، بەرپىگاي دىكە بوونەتە سەروكى دوو دەسەلتاتى گىنگ؛ دەسەلتاتى داد- ئىبراھىم رەئىسى، دەسەلتاتى ياسادانان- مەھمەد باقر قالىباف! بوەش بىجگە لە رابەر، سەروكى دوو دەسەلتات لە سىن دەسەلتاتەكى ئىران خەلكى خۇراسان- مەشھەدن كە ھاوپەيىمانىيەكى رانەگەبەنراوى ئىوان سەرباز- رۇخانىيەكانى وەفادارى رابەرى ئىران سىمبوليزە دەكەن. لە كۆي 12 ئەندامى دەستەي سەروكايەتى پەرلەمانى ئىران، 7 يان پىشتەر ئەندامى سوپا بوون و زىاتر لە 240 ئەندامى پەرلەمانى

ئەم خولەش سەربە موخافزەكارەكانى وەفادارى رابەرى ئىران. بەگشتى ھەولئىكى بەرچاۋ بۇ تۆكمەكردن و بەكدەستكردنى دەسەلات لە ئىران لە ئارادايە. لە تەنئىشت ئەوئەشدا دۇخىكى سەختى ئابوورى ھەيە و لەماوئى چەند سالى رابردووشدا، ھەمو سالىك ناپەزايى خەلك دەرکەوتوو.

لە عىراق خواستىكى شىعى بۇ دەسەلاتگەرايى لە ئارادايە كە لە سەردەمى مالكى وە دەستپيكرد و دواتر لە سەردەمى عەبادى بەناوى سەپاندى ياسا درىژەي پىدرا. داواكارى بەشيك لە لايەنە شىعەيەكانىش بۇ گۇرپنى سىستەم بۇ سەركاپەتى لە ئارادايە كە بە لەونىك، خواستىكى دەسەلاتگەرايى لە پشەتە. رىژەي بەشدارى راستەقىنەي خەلك لە ھەلبۇزاردنى 2018 زۇر كەمتر بوو لەوئى كە راگەيەنرا و رۇلى دەزگا سەرووھەئىزاردىيەكان لە ئىدارەي وئاندا شتىكى ئاشكرا و حاشاھەئەگرە. لەگەل ئەوئەشدا ناپەزايى جەماوئەرى ھىشتا بەردەوامە. ھەرچەندە ھىشتا دەسەلاتگەرايى لە عىراق زىندوو نەبووتەو بەلام، كابىنەي ئەمجارەي كووومەت لەژىر ھەيمەنەيەكى ئەمىنى- سەربازىدايە. سەركوئەزىر بۇ خۇي سەركوئەزى دەزگاي ھەوالگىرى بوو و كەسانى سەربازىي وەك عوسمانى غانمى و جومعە عىناد لە چىنى تەونى سىياسەتەكانى ككومەتەكەيدا بەشدارن و ئەگەر ككومەتەكە درىژخايەن بىت، دوور نىيە كە ھەمان رەوتى عەبادى و مالكى درىژە پىدات.

دۇخى سوورىياش لە بەرچاوانە. ككومەت لە جىاتى گۇرپان و چاكسازى پەناي بۇبەكارھىنانى توندوتىژى وھاوپەيمانىي دەرەكى برد ھەتا خۇي لەسەر پىن بھىئەتەو. ئەوئى روودەدات تەنھا ھىشتەوئەي سىستەمە بە زەبر و خواستى دەرەكى!

شەقېردنى درزى ناكۆكئىيەكانى نوخبەي دەسەلاتدار

ناكۆكئىيە نىوخۇيەكانى نوخبەي دەسەلاتدارى چوار دەولەتەكەي رۇژھەلتى نىوئەراست لە 2020دا گەبىشتووتە ئاستىك كە ئىدى بە ئاسانى دزە دەكاتە مېدىا و بئاو دەبىتەو. ھەلبەت ئەمە ئەنجامى كەلەكەبوونى ناكۆكئىيەكان و ئامادەبوونى بەستىنى پىويست بۇ دەرکەوتنىانە نەك ئەوئى كتوپر ھەلتۇقىيىت. لەماوئى 20 سالى رابردوودا، لانىكەم 6جۇرناكۆكئىي گىرنگ لەنئو نوخبەي دەسەلاتدارى ئىراندا دەرکەوتوو؛ كىشەمەكىشى رىفۇرمخوارز و موخافزەكارەكان، ناكۆكئىي ئەحمەدى نەژاد- خامنەي، پەراوئىزخستنى رەفسەنجانى، كىشەي لارىجانىيەكان و كىشەي نىوان سوپا و ئەرتەش! ئەمانە تا ئىستا نەبانتوانىوئە سىستەمەكە ھەلدىن و لەناوى بەرن بەلام، درزى گەورەيان ئىدا درووستكردووو كە زەحمەتە پىركىرئىيەو و لەوانەيە لە قۇناخى پۇست- خامنەيى دا شەقى زىاتر بەرىت.

لە توركئاي سەردەمى ئاكارىدا ناكۆكئىيەكانى گولەنئىيەكان- ئاكارى، سوپا- ئاكارى و ناكۆكئىي نىوخۇي ئاكارى لە رىزى گىرنگىرتىن درزەكانى نوخبەي دەسەلاتدارن. ناكۆكى سوپا و ئاكارى لە دۇسىيەي ئەرگەنەكۇندا گەبىشتە لوتكە و مەلمانىي نىوان گولەنئىيەكان و ئەردۇغان لە ھەولئى كودەتاكەي 2016دا تەقىيەو. گىرنگىرتىن ناكۆكئىي نىوخۇي نوخبەي دەسەلاتدار لە توركئاي ناكۆكئىي نىوخۇي ئاكارىتئىيە. ئەوانەش تەنھا ناپەزايى عەبدوللەتئىف شەنەر، عەبدوللا گول و دامەززاندى دوو حزبى تازە لە ھەناوى ئاكارى نىن، بەلكوو ناكۆكئىيەكى دىكە لە نىو ئاكارى خەرىكە سەرهەلئەدات ئەوئىش، مەلمانىي سولەيمان سۇيلو وەزىرى نىوخۇ لەگەل بەرات ئالبىراك وەزىرى ككومەت و زاواي ئەردۇغانە. ئەم ناكۆكئىيە ئەوئەندە قوولئىوئەتەو كە كارگەبىشتە ئەوئى ئەو دووانە، لەپىش زوومى كامىراكان شان لە شانى يەك بەدن! راپرسىيەكى ئەمدوايەي دزگاي مەترۇپۇل دەرىدەخات كە پۇپۇلارىتى كەسانەي نەتەوئەگەرا ناو ئاكارى وەك خلوسى ئاكار و سولەيمان سۇيلو خەرىكە زىاتر دەبىت. بۇيە لەوانەيە لە داھاتوودا ناكۆكئىي نىوان ئاكارىتئىي كۇن و ئاكارىتئىي تازە سەرهەلئەدات. سولەيمان سۇيلو كە 2012 بووئە ئەندامى ئاكارى لەگەل خلوسى ئاكار فەرماندەي پىشووئى سوپا كە ئىستا وەزىرى بەرگىرئىيە و ئەندامى ئاكارىتئىيە، لە رىزى 5 سىياسىيە پىرچەماوئەرەكەي توركئادان و لە سەرووى 40% يان ھىناوئە. ئەمانە ئەگەر لەگەل ئەردۇغانىش نەكەونە مەلمانى، پىنگەيەكى وايان پەيداكردووو كە ئەردۇغان ناتوانى پىشتگوئىيان بخت.

لە عىراق شىعەكان دەسەلاتدارى راستەقىنەي وئانن. لە دواي 2003وئە ھەموو حزبەكانىان درز و دابەشبوونى تىكەوتوو و مەلمانىكانىان لەسەر دابەشكردنى دەسەلات لە ئاستىكى بەرزدايە. ئەمە لە نىو سووننە و كوردىشدا بەوجۇرەيە. ھەلبەت خالى جىاكەرەوئى عىراق لە توركئاي و ئىران ئەوئەيە كە ھىشتا گرووپ يان دەستەيەك نەبانتوانىوئە بەشئوئەي رىژەي بەسەر ھەموو نوخبەي دەسەلاتدار دا زال بىت.

لە سوورىا كىشەكانى ئەمدوايەي نىوان بەشار ئەسەد و رامى مەخلوفى كوپر خالى، تەقىنەوئەي مەلمانىي نىوان ئەلئىتى سىياسى و ئابوورىيە لەو وئانە. بۇچوونى جىا ھەن سەبارەت بەوئى كە لەرپووى نىوخۇيەوئە ئەمە دەتوانئىت مەلمانىي نىوان بىنەمالەيەكى سوننە بىت بە پىشتىوانى ئەسما ئەسەد لەدزى رامى مەخلوف كە بەشئىكى زۇرى ئابوورى سوورىاي لە ژىر دەستدايە، يان لەرپووى دەرەكئىيەوئە ئەمە دەتوانئىت مەلمانىي نىوان رووسيا و ئىران بىت، بەوئىيەي كە رامى مەخلوف يارمەتىي دارايى ھەندىك لە گرووپە مېلىشئىكان دەكات كە ئىران پىشتىان دەگرئىت و رووسىياش لەمە رازى نىيە. ئەوانە راست بن يان نا، شەقېردنى ناكۆكئىيە نىوخۇيەكانى بىنەمالەي ئەسەد لە سوورىا كە بە پالپىشتى دەرەكى لەسەر پىن ماوئەتەو، ئەوان لاوازتر دەكات و زىاتر وابەستەي دەرەوئەيان دەكات.

شەقېردىنى درزى ناكۆكئىيە نىوخۇبئىيەكانى نۇخبەى دەسەلتادار رووداويكى گىرنگە. بېدەچېت سىجرى كۆكردنەوھى ھەموو بەرزەوھەندى و لايەنەكان لەژىرناوى "دوژمن" لەم ناوچەىيە كە ھەندىك لە سەردەكردەكان بۇ گلىركدنەوھى نۇخبە و سەركوتكدردنى نارازايىيەكان بە كارى دىنن، ئىدى وردە وردە بەرەو بەتالبوونەوھە بچىت. ئەو ناكۆكئىيەنى كە تا ماوھەيك پىش ئىستا بە دەگمەن سەپردەكران، خەرىكە روودەدەن، نۇخبەى دەسەلتادار زياتر لە جاران ئازاوەيان تىدەكەوېت و ئەمەش بۇ شوپىنكى وەك رۇژھەلتى نىوھەپاست كە بەشنىكى زۆرى وەرچەرخانە سىياسى و كۆمەلئايەتئىيەكانى بەھۆى مەملانىي نۇخبەكانى دەسەلتادارشكىلى گرتووه، رووداويكى گىرنگە. لەوانەىيە بەھۆى ناكۆكئىيە نىوخۇبئىيە دەسەلتادار، بەرەو سەردەمكى لاوازىي زياترى ئەو چوار دەولتە بچىن. ئەمە دەرفەتئىكى بەھىزبوونى بۇ كورد لەھەناوئاىە ئەگەر كورد لە ئاستى ناكۆكئىيە نۇخبەىيەكانى خۇى كەمتر بكاتەوھە! بىگومان كورد ناتوانن لەوانى دىكە جىاواز بىت بەلام، ئەوھى دەرفەتئىكى بۇ كورد تىداىيە، ئەوھىيە كە بە بەراورد لەگەل نۇخبەى دەسەلتادار لەو چوار دەولتە، سەرچاوەىيەكى كەمترى لەبەردەستداىيە تا ئازاوەى لەسەر بكات.